

**NASIONALE
SENIORSERTIFIKAAT**

GRAAD 12

SEPTEMBER 2023

**GESKIEDENIS V2
ADDENDUM**

LETTERTIPE GROOTTE 18

Hierdie addendum bestaan uit 22 bladsye.

VRAAG 1: HOE HET DIE KONGRES VAN SUID-AFRIKAANSE WERKERSUNIES (COSATU) DIE APARTHEIDSREGERING GEDURENDE DIE 1980's TEENGESTAAN?

BRON 1A

Die bron hieronder verduidelik die gebeurtenis wat die weg vir die stigting van COSATU in 1985 gebaan het.

Die Wet op Arbeidsverhoudinge (WAV) van 1979 het swart vakbonde gewettig. Ironies genoeg het die wettiging van swart vakbonde die teenoorgestelde uitwerking gehad as wat die regering verwag het.

Op sy stigtingskongres het COSATU 33 geaffilieerde en nie-geaffilieerde vakbonde byeengebring. Hierdie bekendstelling het 'n vernuwing verteenwoordig van vakbondwese in die lyn van vroeër progressiewe vakbondorganisasies en federasies wat voor die stigting van COSATU bestaan het. Belangrik onder hierdie was die Industrial and Commercial Workers Union (ICU), Federation of South African Trade Unions (FOSATU), General and Allied Workers Union (GAWU), African Union of Mineworkers, National Union of Mineworkers (NUM) en die South African Congress of Trade Unions (SACTU).

COSATU het al die druk (spanning) en tradisies van ons ryk geskiedenis van stryd verteenwoordig. Dit het gespruit uit dekades van massastryd, uit die ICU van die 1920's, die bitter stryd van mynwerkers in die 1940's en die militante weerstand van SACTU in die 1950's. Dit was 'n beweging wat gebore is te midde van 'n noodtoestand en die uitdaging teen apartheid. Dit het 'n meedoënlose (aanhoudende) stryd voortgesit vir die basiese regte van werkers om as mense op die fabrieksvloer sowel as in die land van hul geboorte beskou te word. Enige poging om die verband tussen die stryd om basiese vakbondregte op die fabrieksvloer te skei van die breër stryd om menseregte in die samelewing was nie net ongewens nie, maar ook onmoontlik in die Suid-Afrikaanse konteks.

Die 1980's sal in die geskiedenis opgeteken word as die waterskeiding (keerpunt) in ons momentele (grootse) stryd teen apartheid. 'n Kern-kenmerk van daardie heldhaftige verzet was die onvermoeide (vasberade) stryd deur die werkende mense van ons land.

[Uit <https://omalley.nelsonmandela.org/index.php/site>. Toegang op 22 Januarie 2023 verkry.]

BRON 1B

Hierdie uittreksel verduidelik die verskillende veldtogte wat deur COSATU in die 1980's geloods was.

In 1988 het COSATU noue bande met die African National Congress (ANC) en United Democratic Front (UDF) gehad. Die mag van werkers is moontlik gemaak deur COSATU se volgehoue oproep vir 'rollende massa-aksie'. Deur stakings, boikotte en wegbly-aksies het COSATU dit duidelik gemaak dat dit 'n krag is om mee rekening te hou. COSATU is bekommerd oor die ekonomiese en maatskaplike welsyn van al sy lede. Talle wegbly-aksies en stakings om onder meer teen die noodtoestand, verkiesings en nasionale herdenkingsdae te protesteer, is deur COSATU in samewerking met die UDF van stapel gestuur. COSATU het ook sanksies en disinvesteringsveldtogte teen Suid-Afrika ondersteun.

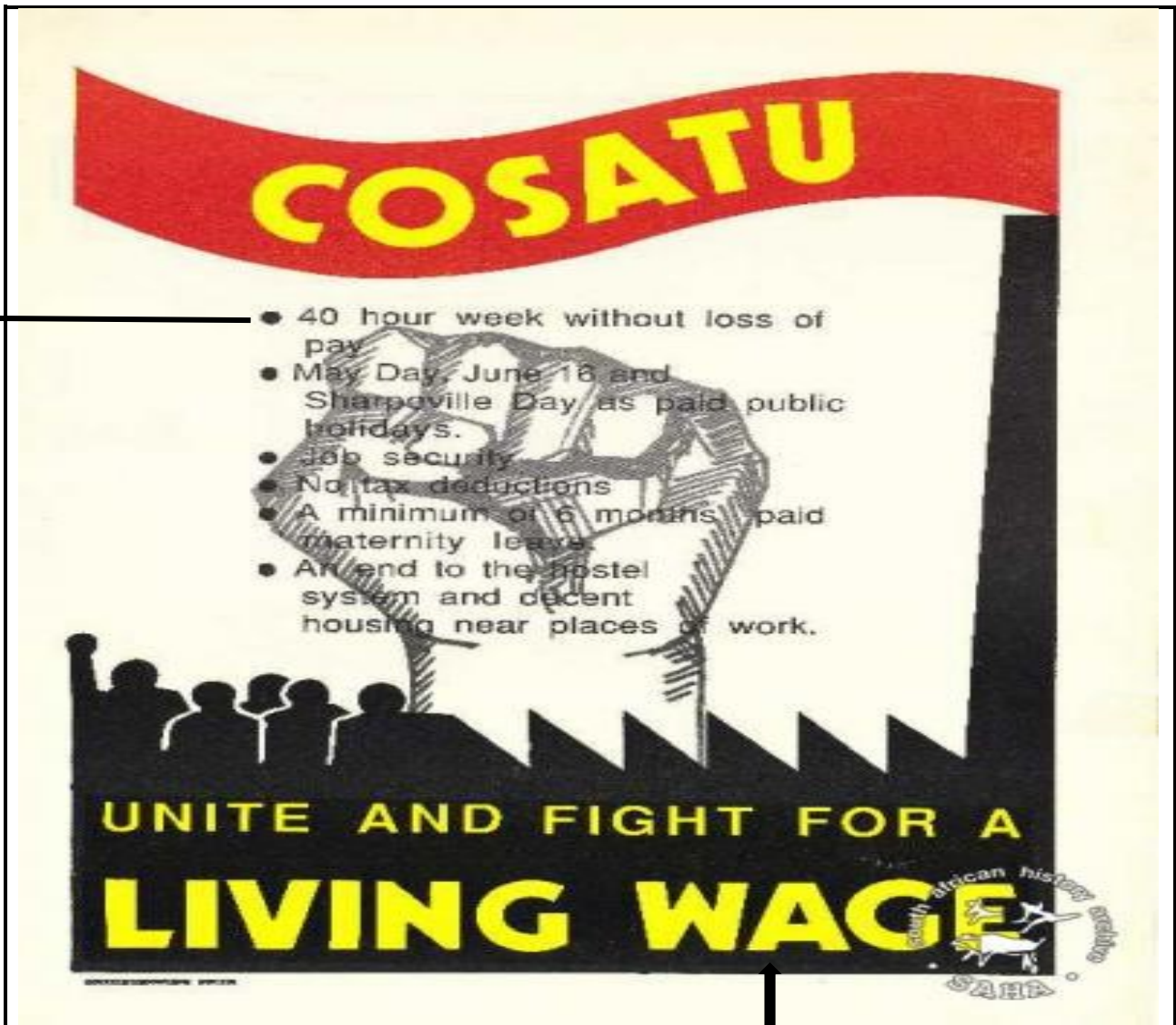
Twee belangrike veldtogte is deur COSATU geïnisieer. Dit het die 'Leefbare Loon-Veldtog' van stapel gestuur. Gedurende 1987 was COSATU-lede die enigste werkers wat loonverhogings bo inflasiekoers gekry het. Dit was nie gebaseer op die welwillendheid van werkgewers nie, maar op die stryd van ons lede. Hierdie veldtog bly relevant terwyl ons poog om die loongaping tussen senior bestuur en werkers, mans en vroue, en tussen geskoolde en ongeskoolde werkers uit te skakel – van wie die meerderheid swart of vroue is.

Meidag is ons s'n – Op 1 Mei 1886 het Amerikaanse werkers – georganiseer deur die International Workers of the World – opgeruk ter ondersteuning van 'n agt-uur dag. Dit het 'n internasionale tradisie begin om 'n werkersvakansie te vier wat tot vandag toe voortduur. Teen 1986 is die tradisie al 100 jaar lank waargeneem. Terwyl COSATU skaars ses maande oud was, was Meidagvieringe in Suid-Afrika daardie jaar die grootste ooit, met groot saamtrekke regoor die land. Suid-Afrikaanse werkers het die dag as hul eie aangegryp. Die feit dat dit vandag deel van ons openbare vakansiedae is, is te danke aan COSATU lede. 1,5 miljoen werkers het aan die oproep gehoor gegee, saam met duisende wat skoolleerlinge, studente, taxi-bestuurders, smouse, winkeliers, huiswerkers, self-onderhoudende en werklose mense insluit.

[Uit <https://mediadon.co.za/formationof COSATU>. Toegang op 22 Januarie 2023 verkry.]

BRON 1C

Die plakkaat was in 1987 deur 'n COSATU-werker, Eve Hedrew vir die 'Leefbare Loon-Veldtog' ontwerp.

[Uit saha.org.za/workers/cosatu_unite_and_fight_for_a_living_wage.htm, Toegang op 22 Januarie 2023 verkry.]

VERENIG EN VEG VIR 'N LEEFBARE LOON

- **40 uur week sonder verlies aan betaling**
- **Meidag, 16 Junie en Sharpevilledag as betaalde openbare vakansiedae**
- **Werksekuriteit**
- **Geen belastingaftrekkings nie**
- **'n Minimum van 6 maande betaalde kraamverlof**
- **'n Einde aan die hostelstelsel en ordentlike behuising naby plekke van werk**

BRON 1D

Die bron hieronder verduidelik die reaksie van die Nasionale Party teenoor COSATU in die 1980's.

Die staat het op sy beurt 'n tweede noodtoestand afgekondig en 'n wrede (verbete) veldtog van aanhoudings en onderdrukkings geloods. Baie vakbondlede is gearresteer of geteister, insluitend Jay Naidoo, wie se huis op die eerste nag van die noodgeval, 12 Junie 1986, deur veiligheidspolisie in siviele drag oorval is. In die eerste ses weke van die noodgeval is 2 700 vakbondlede aangehou, die meerderheid van hulle van COSATU. COSATU se hoofkwartier in Johannesburg is deur die Suid-Afrikaanse Weermag (SAW) versper, wat alle bewegings in en uit die gebou gemonitor het.

Maar werkers het ook wraak geneem. Honderde het begin staak om teen aanhoudings te betoog. Toe vyf National Union of Mineworkers (NUM)-streekleiers in Kimberley gearresteer is, het 2 000 werkers by vier myne begin staak, een van baie sulke voorvalle. COSATU se president, Elijah Barayi, wat ook die NUM se vise-president was, is ook aangehou en die vakbond het 'n nasionale verbruikersboikot van drankwinkels, kroeë en konsessie-(besigheids)winkels begin.

COSATU is verhoed (verbied) om in die buitelug te vergader en ander beperkings het normale vakbondprosesse ontwig – met die gevolg dat selfs sakeondernemings by die regering begin kla het dat hulle met vakbondleiers in die tronk gedwing is om met 'skare' te onderhandel.

[Uit [sahistory.org.za/article/congress-south Africa-trade-unions-cosatu](http://sahistory.org.za/article/congress-south-Africa-trade-unions-cosatu)

Toegang op 22 Januarie 2023 verkry.]

VRAAG 2: HOE SUKSESVOL WAS DIE WAARHEID-EN-VERSOENINGS-KOMMISSIE (WVK) OM VERSOENING EN GENESING VIR SUID-AFRIKANERS TE BRING?

BRON 2A

Die bron hieronder deur Sandy Shaw, skrywer van *South Africa's Transition to Democracy* verduidelik die redes vir die stigting van die Waarheids-en-Versoeningskommissie (WVK) in 1996.

Na hul oorwinning in die 1994-verkiesing, het die ANC 'n reusetaak gehad om 'n ware nie-rassige demokratiese Suid-Afrika te bou, sonder om die verlede te vergeet. Soos Mandela dit beskryf het: "Daar is niks so boos soos apartheid wat wêreldwyd veroordeel was nie"; en daarom was dit noodsaaklik om 'n manier te kry om die oortreders van die apartheidsstelsel te vergewe sonder om die misdade wat teen menslikheid gepleeg was te vergeet. Die ANC se oplossing om te 'vergewe sonder om te vergeet' het tot die ontstaan van die Waarheids-en-Versoeningskommissie (WVK) in 1996 gelei.

Die doelwitte van die WVK was om sover moontlik 'n geheelbeeld van die oorsake, aard en omvang van grootskaalse menseregteskending te kry. Dit moes ook die kwessie van amnestie fasiliteer aan persone wie die volle waarheid onthul het van die misdade wat hulle gepleeg het. Die WVK was ook die taak opgelê om die noodlot van slagoffers bekend te maak en om hul menslike en burgerlike menswees te herstel, deur aan hulle die geleentheid te bied om hul stories te vertel, reparasie-maatreëls aan te beveel en kompensasie (vergoeding) te voorsien. Die WVK moes ook aanbevelings maak oor hoe om 'n politieke kultuur in Suid-Afrika te skep wat respek van menseregte aan alle burgers waarborg.

[Uit *South Africa's Transition to Democracy* deur S. Shaw]

BRON 2B

Hierdie bron hieronder fokus op die getuienis by die WVK-verhoor deur Riefaat Hattas, 'n aktivis en ANC- en UDF-ondersteuner, op 22 Mei 1997 in Athlone, Kaapstad.

VOORSITTER: Riefaat, ek gaan vir mev. Burton vra om die aflegging van die eed te administreer, maar ek wil net vir jou baie dankie sê dat jy gekom het, nie net om oor jouself te praat nie, maar om te praat oor die mense wat jy jou “vergete Kamerade” noem. Dit is baie belangrik dat iemand namens daardie mense praat en ons is baie dankbaar dat jy vir ons 'n voorlegging in daardie verband voorberei het. Mev. Burton sal jou insweer en Glenda sal dan jou bewyse fasiliteer.

MNR. HATTAS: Agbare kommissaris, ek smeeek u om my nie weer deur 'n ondervraging te sit nie. Ek woon elke Donderdag die traumasentrum by.

MEJ. WILDSCHUT (WVK-KOMMISSARIS): Riefaat, neem net jou tyd. As jy voel dit is te moeilik, neem net soveel tyd as wat jy nodig het, en Viola is langs jou en sy sal jou aanmoedig.

MNR. HATTAS: Ek is erg gespanne, depressief, kwaad, gefrustreerd. Ek het geen vertroue in myself nie, ek oorweeg soms selfmoord. Ek weet nie of ek myself alleen kan dra nie. Ek is deurmekaar as gevolg van wat ek in my hoërskooljare deurgemaak het. Ek wil nie graag op myself fokus nie, maar ek wil graag fokus op die storie van my vergete kamerade. Daardie studente wie se dae bestaan het uit vergaderings, protesoptogte, rubberkoeëls en dikwels lewendige ammunisie, maar dit was deel van die daaglikse stryd teen 'n onregverdige vyand. Ons primêre doelwit was om die land onregeerbaar te maak sodat ons leiers kan terugkeer en ons na 'n ware demokrasie toe kan lei.

Dit is van die aanbevelings wat ek en ons Kamerade gedink het ek moet voor die WVK lys. Ek wil eerstens sê dat baie van ons Kamerade wat geaffekteer is, is vandag nog werkloos. Ons moet finansieel vergoed word vir al die emosionele en sielkundige trauma wat ons steeds verduur. Gedenktekens moet in alle provinsies opgerig word om die belangrike rol wat studente en kinders, jeugdiges, sowel as ander gespeel het, aan te dui. Die Regering behoort die verantwoordelikheid te neem om ons te akkommodeer in terme van alle relevante ondersteuning wat ons nodig het. Die WVK moet seker maak dat die Nasionale Party nie ongestraf wegstap vir die misdade wat hulle teen die mense van Suid-Afrika gepleeg het nie. Die Nasionale Party moet verantwoordelikheid neem vir die vernietiging en verwoesting van ons lewens. Dit is al.

MEJ. BURTON: Jy het 'n moedige stap geneem om te kom. Ek hoop dit sal ook 'n stap vorentoe in jou eie genesing en selfvergifnis wees.

[Uit <https://www.justice.gov.za/trc/special/children/hattas/htm>. Toegang op 24 Januarie 2023 verkry.]

BRON 2C

Hierdie uittreksel hieronder beskryf hoe die Suid-Afrikaanse regering in 2000 gekritiseer was vir die nie-betaling van vergoeding aan slagoffers.

Die Suid-Afrikaanse regering het Woensdag onder aanval gekom omdat hulle 'in die gesig gespoeg het' van mense wat deur die apartheidsregime onderdruk, verarm en gemartel is deur weerstand te bied teen die betaling van hul belofde skadevergoeding.

Die aanklag is gemaak by 'n tweedaagse konferensie in Kaapstad, getiteld "The Unfinished Business of the TRC", met verwysing na die Waarheid-en- Versoeningskommissie wat menseregteskendings onder apartheid ondersoek en skadevergoeding vir slagoffers aanbeveel het. Regter Dumisa Ntsebeza, 'n voormalige WVK-kommissaris, het gesê die regering ignoreer internasionale presedente (voorbeelde) wat voorsiening maak dat geld aan byvoorbeeld slagoffers van die Holocaust betaal moet word. "Ons het miljarde (rande) vir korvette (gewapende vlootskepe) en bewapening (wapens). Ons moet miljarde hê vir die slagoffers," het hy gesê, met verwysing na die regering se onlangse besluit om militêre toerusting ter waarde van R30 miljard te koop (\$4 miljard).

Die kommissie het in 1998, ná drie jaar se aanhoor van slagoffers se getuienis van lyding, aanbeveel dat 17 000 mense elk tussen R17 000 en R22 000 per jaar betaal word vir ses jaar as herstel. Van hierdie geld is beskikbaar, maar president Thabo Mbeki se regering het die afgelope maande die regverdigheid daarvan om geld aan individue vir lyding te betaal bevraagteken en gesê dat aktiviste nie vir geld teen apartheid gestry het nie. Dit het 'n bitter reaksie van WVK-amptenare en slagoffers ontlok.

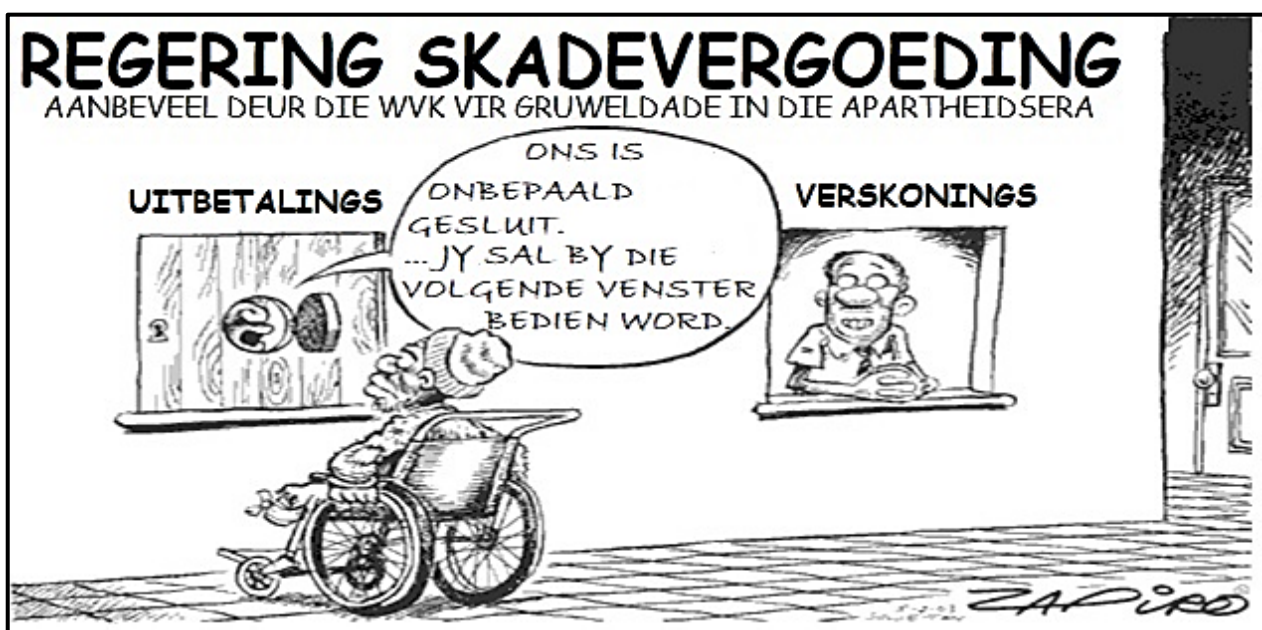
Voormalige aktivis Riefaat Hattas het aan sowat 100 konferensie-afgevaardigdes, meestal akademici en menseregte-aktiviste, gesê: “Ons het nie vir geld geveg nie, maar geld kan iets betekenisvol in my lewe wees. Ek is gemartel, ek het nagmerries, ek kan vir berading betaal,” het hy gesê. Hattas is een van sowat 3 000 slagoffers wat dringende tussentydse skadevergoeding van 'n paar duisend rand elk betaal is.

[Uit <https://www.news24.com/govt-slammed-for-not-paying-apartheid-victims-20001004>. Toegang op 24 Januarie 2023 verkry.]

BRON 2D

Hierdie spotprent deur Zapiro wys die regering se houding teenoor die slagoffers in terme van vergoeding.

*Zapiro – 'n Welbekende Suid-Afrikaanse spotprenttekenaar

[Vertaal uit <https://www.iol.co.za/news/politics/apartheid-victims-angry-about-reparation-wait->. Toegang op 22 Januarie 2023 verkry.]

VRAAG 3: WATTER IMPAK HET MULTI-NASIONALE KORPORASIES (MNK) OP DIE GLOBALE MARK GEHAD?

BRON 3A

Hierdie uittreksel fokus op die invloed van globalisering op die globale mark.

Ons kommunikeer en deel mekaar se kulture deur reis en handel, vervoer goedere regoor die wêreld binne ure en dae. Ons is in 'n enorme globale ekonomie waar iets wat in een area (gebied) gebeur 'n uitkring-effek wêreldwyd het. Hierdie proses word globalisering genoem.

Globalisering het veroorsaak dat die wêreld meer ineengeskakel word as 'n gevolg van massiewe styging in handel en kulturele uitruiling. Globalisering het die produksie van goedere en dienste verhoog. Die grootste maatskappye (besighede) is nie langer nasionale firmas nie maar multi-nasionale korporasies met filiale (takke van maatskappye) in baie lande. Globalisering vind plaas vir honderde jare, maar dit het geweldig versnel oor die laaste helfte van die eeu.

Globalisering het uitgeloop op verhoogde internasionale handel in maatskappye wat in meer as een land opereer (werkzaam is) met groter afhanklikheid van die globale ekonomie, vrye beweging van kapitaal (geld), goedere en dienste. Voorbeelde van multi-nasionale korporasies is McDonalds, Starbucks en Nike.

Alhoewel globalisering moontlik help om meer rykdom in ontwikkelde lande te skep help dit nie om die gaping te verklein tussen die wêreld se armste lande en die wêreld se rykste nie.

[Aangepas en vertaal uit
<http://www.bbc.co.uk/schools/gcsebitesize/geography/globalisation>.
Toegang op 1 Februarie 2023 verkry.]

BRON 3B

Die bron hieronder deur N. Harris, 'n Amerikaanse prokureur en politikus, beskryf die mag wat Multi-Nasionale Organisasies op lande regoor die wêreld het.

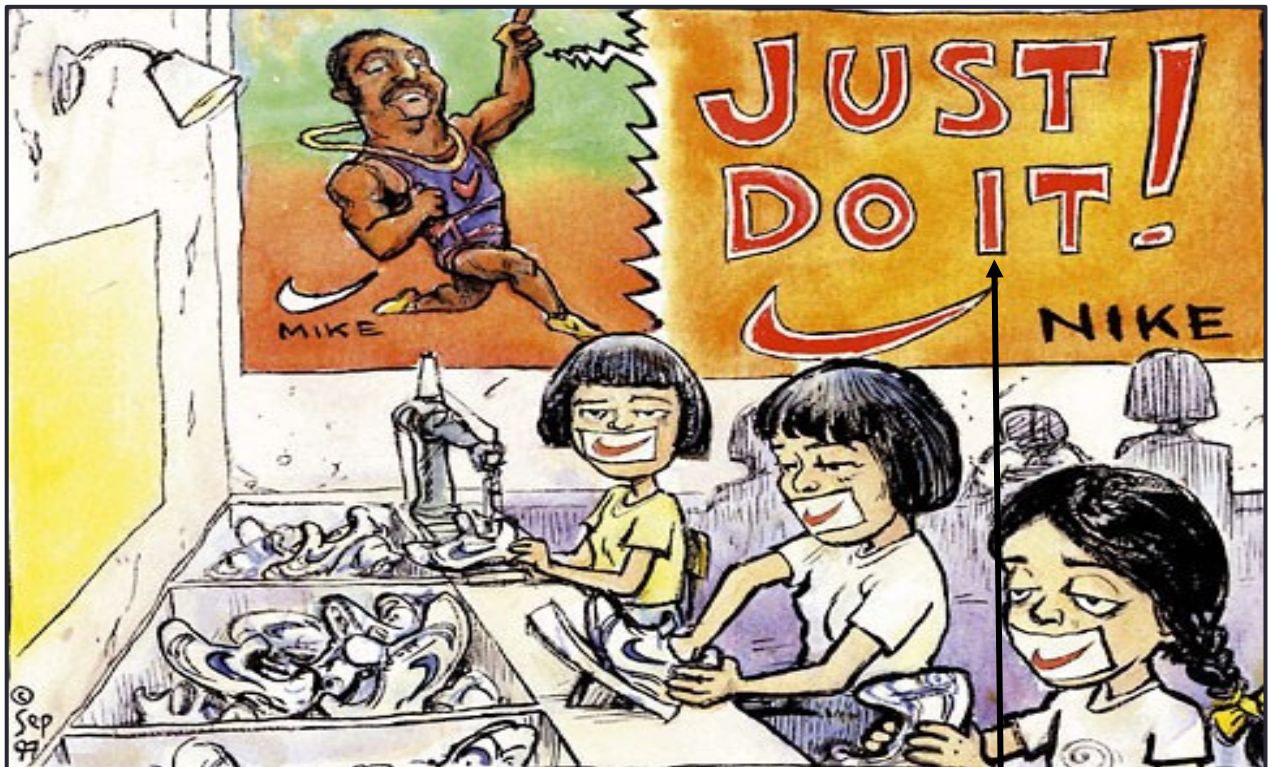
Alle state vind dit moeilik om 'n organisasie te beheer wat vele takke het en wat buite hul grense geleë is en wat nie aan hul wette onderhewig is nie. As die multi-nasionaal 'n belangrike belegger en werkgewer is, bestaan die moontlikheid dat hy sy werksaamhede sal onttrek en na 'n ander land verskuif, wat 'n bron van kommer vir enige regering is. Dis om hierdie rede dat sommige regerings die belasting op multi-nasionale se winste sal verlaag en arbeidswette verslap sodat dit makliker vir die multi-nasionale sal wees om hul werksmag te beheer. 'n Ander manier om die situasie te interpreteer is om die Westerse regerings en die multinasionale as bondgenote te sien wat dieselfde doelwit in die globalisasieprojek nastreef.

Ten spyte van hul veronderstelde gebrek aan nasionaliteit is die meeste multi-nasionale se hoofkwartiere geleë in die magtige ekonomiese lande (veral die VSA, Duitsland en Japan). Nog 'n beweerde gevolg van globalisasie is dat state beheer oor die toekoms van hul eie state verloor. Kapitaal, goedere, dienste en tegnologie vloei nou onbeheerd en in groot hoeveelhede oor grense, lokaliseer en verskuif na verskillende dele van die wêreld. Dit verminder 'n staat se beheer oor ekonomiese aktiwiteite binne sy grense en stel hom nie in staat om die waarde sy geldeenheid te bepaal nie.

[Vertaal uit *Globalisation: Ethical Debates* deur N. Harris.]

BRON 3C

Hierdie spotprent vertoon die toestande waaronder werkers goedere het vir multi- nasionale maatskappye soos Nike geproduseer het.

[Uit [www.google.co.za/search?q=cartoons +on+protest +against+globalisation&sa](http://www.google.co.za/search?q=cartoons+on+protest+against+globalisation&sa). Toegang op 1 Februarie 2023 verkry.]

**DOEN DIT
NET!**

BRON 3D

Die volgende uittreksel hieronder skets hoe burgerlike samelewing geprotesteer het teen die Multi-Nasionale maatskappy, 'Nike' in 1998, in verskillende lande regoor die wêreld.

Nike, 'n toonaangewende vervaardiger van sportdrag, is een van die sakewêreld se blink voorbeelde van hoe om 'n beeld skoon te maak. Terwyl hulle broodnodige buitelandse beleggings na ontwikkelende lande bring, stel hierdie maatskappye dikwels winste voor die regte van werkers of die lande waarin hulle geleë is. In die 1990's is die maatskappy geteister (gekwel) deur berigte dat dit hongerloon-werkplekke (oorvol werkplek) en kinderarbeid gebruik het. Druk het gegroei tot 1998, toe Nike-medestigter Phil Knight in die openbaar daartoe verbind het om die maatskappy se praktyke te verander en Nike het die volgende dekade daaraan bestee.

Nou, dreig Nike se hongerloon-fabrieke probleem 'n terugkeer. Op 29 Julie, het studente en aktiviste regoor die wêreld deelgeneem aan 'n eendag-protes teen Nike, georganiseer deur Verenigde Studente teen Hongerloon-werkplekke (USAS).

Die demonstrasies, in stede soos Boston, Washington D.C., Bangalore, en San Pedro Sula in Honduras, het stygende aantygings (beskuldigings) wat stadig opgeborrel het teen Nike verteenwoordig.

Onder hierdie is aantygings (beskuldigings) dat werkers by 'n Nike kontrak-fabriek in Hansae Vietnam, gelei het onder loondiefstal en verbale mishandeling, en werk vir ure in temperature wel oor die wettige limiet van 90 grade, oor die wettige limiet/perk van 90 grade, tot die punt dat hulle voor hul naaimasjiene ineenstort. Nike word ook beskuldig van werksbesnoeiing by die Hansae-fabriek en produksie geneem het van 'n fabriek in Honduras met 'n sterk vakbond verteenwoordiging, wat veroorsaak het dat honderde werkers noodsaaklike werke verloor het. Die maatskappy het na bewering toegang geweier vir die onafhanklike moniteringsgroep Worker Rights Consortium (WRC) om sy kontrakfabrieke te ondersoek.

[Uit <https://qz.com/1042298/nike-is-facing-a-new-wave-of-ant-sweatshop-protests>. Toegang op 1 Februarie 2023 verkry.]

ERKENNINGS

Visuele bronne en ander historiese bewyse is uit die volgende geneem:

Harris, N. 2007. *Globalisation: Ethical Debates*, (Wayland Publishers)

<https://qz.com/1042298/nike-is-facing-a-new-wave-of-ant-sweatshop-protests>

<http://www.bbc.co.uk/schools/gcsebitesize/geography/globalisation>

<https://omalley.nelsonmandela.org>index.php>site>

<https://www.iol.co.za/news/politics/apartheid-victims-angry-about-reparation-wait->

<https://mediadon.co.za>formationof COSATU>

<https://www.news24.com/govt-slammed-for-not-paying-apartheid-victims-20001004>

<https://www.justice.gov.za/trc/special/children/hattas/htm>

[saha.org.za/workers/cosatu - unite - and - figh-for - a- living - wage.htm](http://saha.org.za/workers/cosatu-unite-and-figh-for-a-living-wage.htm)

[sahistory.org.za/article/congress-south Africa-trade-unions-cosatu](http://sahistory.org.za/article/congress-south-Africa-trade-unions-cosatu)

Shaw, S. 2001. *South Africa's Transition to Democracy: An African Success Story* (Design Press)

[www.google.co.za/search?q=cartoons +on+protest +against+globalisation&sa](http://www.google.co.za/search?q=cartoons+on+protest+against+globalisation&sa)